

параметри відповідно складали – 13,4-91-25,6, а при сівбі в попередньо необроблений ґрунт – 7,4 ц/га, 175 % та 20,4 ц/га.

Урожайність гібридів PR 64 E 71 та Рімі підпорядкована таким самим закономірностям з рівнем продуктивності на зрошуваних ділянках з основним обробітком на 17-19 % вищим, а у варіанті «прямої» сівби на 6,8- 9,3 %, ніж у гібриду Ясон (табл. 1).

Таблиця 1 – Урожайність гібридів соняшнику за різних способів основного обробітку та умов волого-забезпечення в середньому за 2010-2011рр, ц/га

№ варіанту	Спосіб і глибина обробітку	Режим зволоження	Гібриди			Середнє
			Ясон	PR64E71	Рімі	
1	Оранка на 28-30см	без поливу	16,8	17,1	16,5	16,8
		зрошення	28,4	32,6	33,8	31,6
2	Лущення 12-14см	без поливу	13,4	14,5	15,1	14,3
		зрошення	25,6	28,9	30,1	28,2
3	Без об-робітку	без поливу	7,4	8,6	9,1	8,4
		зрошення	20,4	22,3	21,8	21,5

Збирання врожаю соняшнику проводилося експериментальним зразком комбайна «СКІФ-290» виробництва Херсонський машинобудівний завод. Експлуатаційні витрати на збирання і перевезення врожаю на тік за варіантами дослідів коливалися в межах 483,42-576,57 грн/га.

Загальні витрати на досліджувані технології вирощування соняшнику на незрошуваному фоні коливалися в межах 2278-3108 грн/га за нульового обробітку. Застосування під досліджувані технології оранки призводило до зростання загальних витрат до 3174,9-3366,4 грн/га, а при лущенні витрати були на рівні 2907,0-3250,0 грн/га. Найбільш низьку собівартість (1889,8 грн) однієї тони насіння, найвищий чистий прибуток (3545,1 грн) з гектара посіву та рівень рентабельності виробництва (111,7%) на неполивному фоні забезпечила загальновизнана технологія

вирощування гібриду соняшнику Ясон з оранкою на глибину 28-30 см.

Вирощування гібриду PR 64 E 71 за технологією «Сумо» і гібриду Рімі за технологією «Грінфілд» було також прибутковим, водночас рівень рентабельності, порівняно з загальновизнаною технологією та за варіантами способів і глибини основного обробітку, був нижчим і коливався на рівні 16,3-84,4 %.

Виробниче випробування вище названих технологій вирощування соняшнику на зрошуваному фоні довело високу їх ефективність, з перевагою технологій «Сумо» і «Грінфілд» у варіантах з оранкою і лущенням.

У варіанті сівби в попередньо необроблений ґрунт перевага залишалася за загальновизнаною технологією при вирощуванні гібриду Ясон.

Найвищий прибуток – 9474,0 грн/га при собівартості однієї тони насіння 1197,0 грн і рівні рентабельності 234,2 % забезпечив гібрид Рімі за технології «Грінфілд» при загальному досить високому рівні прибутковості всіх технологій вирощування.

Висновки. В сівозмінах на неполивних і зрошуваних землях під посіви соняшнику необхідно проводити оранку з глибиною розпушування 28-30см, на фоні диференційованої системи основного обробітку ґрунту в сівозміні, за якої один обробіток з обертанням скиби протягом ротації чергується з глибоким, мілким і поверхневим безполіцевим розпушуванням та сівбою в попередньо необроблений ґрунт під сільськогосподарські культури степового екологічного типу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ушкаренко В.О. Вплив режимів зрошення, добрив та густоти стояння рослин на урожайність соняшнику кондитерського напрямку / В.О. Ушкаренко, П.Н. Лазер, В.О. Кошовий // Таврійський науковий вісник: 36. наук. пр. – Херсон: Айлант, 2004. – Вип. 30. – С. 3-8.
2. Ткаліч І.Д. Вплив обробітку ґрунту, добрив, строків сівби на забур'яненість, урожайність соняшнику / І.Д.Ткаліч, В.М. Кабан // Бюлетень ІЗГ УААН. – Дніпропетровськ, 2007. – № 31-32. – С. 82-85.
3. Гаврилюк М.М. Олійні культури в Україні: Навчальний посібник / М.М. Гаврилюк, В.Н. Салатенко, А.В. Чехов, М.І. Федорчук / за редакцією В.Н. Салатенко. – 2-ге видання перероблене і доповнене. – К.: Основа, 2008. – 420 с.

УДК 636:631.1

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

С.П. ГОЛОБОРОДЬКО – доктор с.-г. наук, г.н.с.
Інститут зрошуваного землеробства НААН

Постановка проблеми. Згідно досліджень FAO (продовольча та сільськогосподарська організація ООН), рівень розвитку та формування агропромислового комплексу усіх країн світу, визначається наступними показниками: структурою земельного фонду та природно-кліматичними умовами, системою господарювання і рівнем економічного розвитку, станом матеріально-технічної бази та забезпеченістю трудовими ресурсами. Найбільш раціональним рівнем розвитку агропромислового комплексу є такий, що забезпечує задоволення споживчого попиту населення в продуктах харчування відповідно до фізіологічних норм їх споживання, а також формування експорту продовольчих товарів на основі ефективно-

го використання виробничого потенціалу та відтворення й охорони природного середовища.

Стан вивчення проблеми. Сучасний стан виробництва молока і м'яса в господарствах усіх форм власності в Україні значно відстає від його потреб для харчування населення, що пов'язано з організаційною формою господарювання тваринників тваринницької галузі. Відмінною рисою в організації галузі тваринництва протягом останніх двадцяти років стало істотне зростання кількості та ролі приватних господарств у виробництві та реалізації сільськогосподарської продукції і зменшення частки державних та колективних підприємств. Загалом у останні роки на приватні господарства припадає 55,7% ви-

робництва валової продукції, в тому числі рослинницької – на 49,5% і тваринницької – на 65,8%. У структурі виробництва молока за категоріями господарств до 60,5% припадає на підсобні господарства населення, 39,1% – на господарства суспільного сектору, а частка фермерських господарств складає лише 0,4% [1].

Через це розвиток сільського господарства України протягом 1991-2011 рр. супроводжувався рядом негативних процесів: істотною зміною співвідношення між тваринницькою і рослинницькою галузями сільського господарства на користь останньої і, як наслідок, занепадом тваринництва, через що відбувалося скорочення поголів'я великої рогатої худоби та птиці, зниження її продуктивності та обсягів виробництва продукції.

Вказаному стану та подальшому зниженню розвитку сільського господарства країни сприяли, передусім, використання сільськогосподарськими виробниками енерговитратної примітивної системи землеробства, яка склалася в останні роки, перш за все у Степовій зоні України. Як наслідок – господарствами різних форм власності стала використовуватися малоефективна спеціалізація галузі рослинництва з переважанням ґрунтовиснажливих культур та невідповідністю розміщення посівів сільськогосподарських культур ґрунтово-кліматичним умовам й недосконала структура посівних площ. Окрім цього стало відбуватися загострення екологічної ситуації в усіх природно-кліматичних зонах України. Через це виробництво сільськогосподарської продукції у 2011 р., порівняно з 1990 р., зменшилося в цілому на 42,2%, зокрема продукції рослинництва – на 28,7%, тваринництва – на 55,7%. За даними Держкомстату України, у 2011 році виробництво молока становило 11,1 млн т, що на 1,4% менше попереднього; м'яса великої рогатої худоби 169,1 тис. т (у живій вазі) або менше відповідно на 2,6% [9].

Завдання і методика досліджень. Завданням наших досліджень було розглянути науково-практичні аспекти сучасного стану та перспективи розвитку галузі тваринництва в цілому в Україні та, перш за все, в зоні Південного Степу.

Дослідження в цьому напрямку проведено із використанням інформаційних технологій по виробництву та перспективам розвитку продукції тваринництва в сучасних умовах господарювання.

Результати досліджень. Скотарство в усіх природно-кліматичних зонах України є провідною галуззю і за виробничою спеціалізацією характеризується істотними територіальними відмінностями й залежить від природно-економічних умов кожної зони. На Поліссі та в Лісостепу розвивається молочно-м'ясне і м'ясо-молочне скотарство; у Степу переважає м'ясне і м'ясо-молочне; у приміських зонах, особливо великих міст – молочно-м'ясне.

Проте починаючи з 1991 року, поголів'я ВРХ в Україні стало катастрофічно зменшуватися. Істотне зменшення поголів'я ВРХ в Україні пов'язане з тим, що великі державні та кооперативні підприємства, в яких до 1991 року вирощувались тварини, у даний час знаходяться в занепаді. В останні роки чисельність поголів'я в Україні стабілізувалася, хоча станом на 2000 рік кількість ВРХ була на середньорічному рівні 1955-1958 років.

При цьому розвиток вітчизняного скотарства відбувався як істотним спадом чисельності ВРХ так і обсягів виробництва її продукції. Якщо у 1986 р. чисельність поголів'я становила 26,6 млн голів (в т.ч. 8,9 млн корів) то у 1991 р., відповідно, – 24,6 і (8,4), 1995 р. – 17,5 (7,5), 1998 р. – 11,7 (5,8), 1999 р. – 10,6 (5,4) 2000 р. – 9,4 (4,9), 2001 р. – 9,4 (4,9), 2002 р. – 9,1 (4,7), 2003 р. – 7,7 (4,3), 2004 р. – 7,7 (4,1), 2005 р. – 6,5 (3,6), 2006 р. – 6,2 (3,3), 2007 р. 5,5 (3,1), 2008 р. – 5,1 (2,9), 2009 р. – 4,8 (2,7), 2010 р. – 4,5 (2,6) і 2011 р. 4,5 млн голів (в т.ч. 2,6 млн корів) (рис.1) [2].

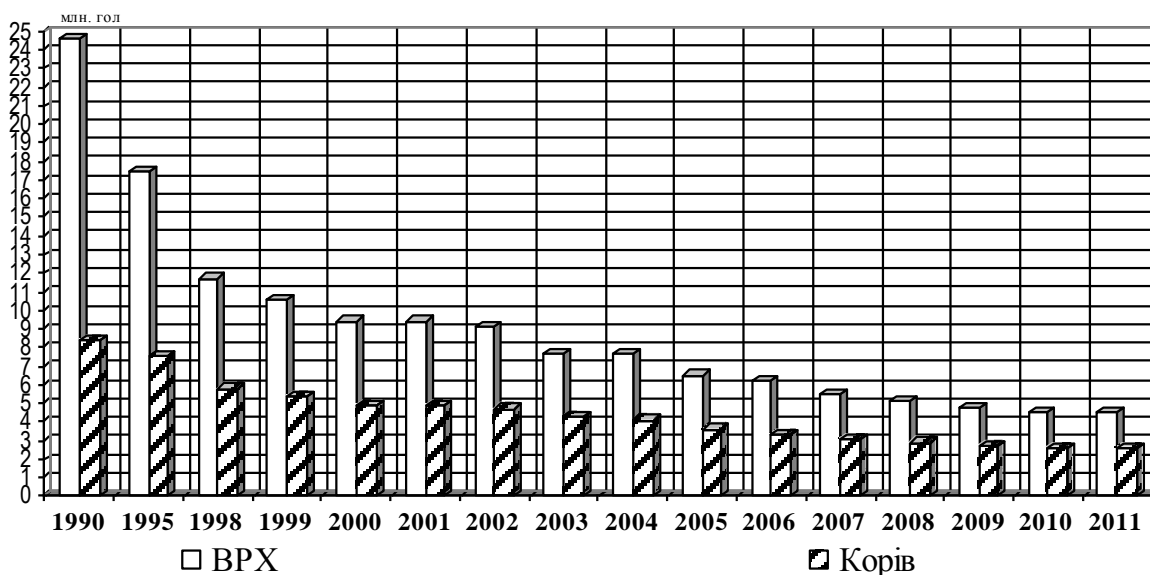

Рисунок 1. Динаміка поголів'я великої рогатої худоби у господарствах всіх категорій в Україні (1990-2011 рр.)

Внаслідок різкого зниження чисельності поголів'я ВРХ відбулося істотне зменшення обсягів виробництва продукції молочного і м'ясного скотарства, зростання

імпорту м'яса до 500-600 тис. тонн на рік, що становить загрозу продовольчій безпеці країни [3].

Україна завжди була однією з провідних країн із виробництва м'яса яловичини. Приблизно 40,0 % поголів'я ВРХ Центральної і Східної Європи в кінці XX століття припадало на Росію (35,1 млн голів). Друге місце за цим показником посідала Україна (15,3 млн голів), третє і четверте місце – відповідно Польща і Білорусія (7,3 і 4,9 млн голів).

Через зниження виробництва продуктів харчування енергетична цінність середньодобового харчового раціону на душу населення протягом останніх років зменшилась з 3597 до 2567 ккал або на 28,6%. Фактичний рівень споживання продуктів тваринного походження, на одну особу в Україні молока за рік, складав 54,3% і яловичини лише 31,3% (табл. 1) [5].

На основі зміни та територіальної концентрації виробництва тваринницької продукції відповідно сформувалися молочнопромисловий та м'ясопереробний комплекси. Молочнопромисловий комплекс в Україні включає господарства, які спеціалізуються на молочному тваринництві, підприємства маслосиробної і молочної промисловості, допоміжні та обслуговуючі галузі. У 2011 р. в Україні нараховувалося 2600,0 тис. корів, або на 69,1% менше, ніж у 1990 р., із них 46,9% утримувалося у приватному секторі. Середньорічний надій молока від однієї корови, згідно з даними Держкомстату України, складає 3500-3800 кг, а за розрахунками FAO не перевищує 1988 кг. У США він досягає 7000 кг, Швеції, Данії, Японії Канаді – 6000, Ізраїлі – 9000 кг.

Таблиця 1 – Фактичне (2010 р.) і необхідне споживання продуктів молочного скотарства населенням України [5]

Показник	Рівень споживання на 1 особу за рік, кг			
	норматив МОЗ	фактично	до нормативу (+ –)	%
Молоко	380,0	206,4	– 173,6	54,3
Яловичина	31,3	9,8	– 21,5	31,3

Низька продуктивність молочнопромислового комплексу пов'язана з недостатньою забезпеченістю тварин кормами, перш за все відсутністю високопродуктивних пасовищ, недосконалою системою утримання тварин та низьким потенціалом їх молочної продуктивності. Через це на початку XXI століття в розрахунку на душу населення в Україні вироблялося лише 253,3 кг молока, 2,3 кг тваринного масла, 12,9 кг продукції з незбираного молока, 0,9 кг жирних сирів.

Господарська діяльність, яка склалася в даний час у агропромисловому комплексі по виробництву продукції молока і яловичини, з точки зору національної безпеки України, є надзвичайно критичною, оскільки дефіцит її до норми споживання населенням країни, згідно нормативів Міністерства охорони здоров'я, по молоку складає 35,7% (6231 тис. тонн) і 70,3% (1012 тис. тонн) – по виробництву яловичини (табл. 2).

Таблиця 2 – Фактичне (2010 р.) і необхідне виробництво продукції молочного скотарства, тис. тонн [5]

Продукція	Фактичне виробництво			Потреба згідно нормативів МОЗ	Дефіцит до норми споживання
	сільгосп-підприємства	господарства населення	всього		
Молоко	2217	9032	11249	17480	– 6231
Яловичина	105	323	428	1440	– 1012

Основою розвитку м'ясопереробного комплексу є м'ясне скотарство, свинарство, птицеводство та вівчарство. У структурі м'ясного поголів'я переважає велика рогата худоба (60,0% умовного поголів'я), частка свиней не перевищувала 18,0-20,0% і птиці 12,0-15,0%, що не сприяло раціональному використанню земельних ресурсів та ефективному розвитку галузі в цілому. Протягом останніх двадцяти років спостерігався істотний спад виробництва м'ясної продукції, що пов'язано зі значним скороченням поголів'я худоби. На початок 2010 р., порівняно з 1991 р., кількість великої рогатої худоби зменшилася на 46,2%; свиней – 46,9; овець та кіз – 70,0; птиці – на 49,3%. Поряд з цим відбувалося зниження м'ясної продуктивності всіх видів тварин. Середньодобовий приріст живої маси при вирощуванні та відгодівлі великої рогатої худоби (ВРХ), порівняно з 1990 р., знизився на 45,0% і свиней – на 52,0%.

Заготівлю м'яса та його переробку здійснюють переважно підприємства м'ясної промисловості. Основним типом таких підприємств є м'ясокомбінат, де поєднується забій худоби, її первинна і вторинна переробка, виробництво м'яса і м'ясопродуктів, м'ясних напівфабрикатів і консервів, жирів, тваринних кормів, медичних препаратів тощо. Спеціалізовані підприємства – м'ясопереробні та ковбасні комбінати – виробляють м'ясопродукти лише з м'яса, що надходить з м'ясокомбінатів. Заготівлю м'яса у населення на комісійних засадах здійснює споживча кооперація, підприємства якої виготовляють в основному ковбасні вироби і копченості, м'ясні напівфабрикати. Проте виробництво м'яса в Україні з кожним роком зменшувалося: 1994 р. – 44,0 тис. тонн; 1996 р. – 32,0; 2000 р. – 19,0; 2005 р. – 15,0; 2009 р. – 14,0 тис. тонн.

Стійке падіння виробництва продукції тваринницької галузі, на наш погляд, пов'язано з ліквідацією великотварних тваринницьких ферм і комплексів. Якщо поголів'я великої рогатої худоби у 1991 р. у великих сільськогосподарських підприємствах досягало 21,1 млн голів і 3,5 млн у господарствах населення то 2011 р. їх кількість скоротилася до 1,5 млн голів, або на 92,9%, проти 14,3% у господарствах населення (рис.2.).

Якщо за період 1991-2008 рр. у цілому в Україні чисельність молочного стада скоротилася з 8,4 млн. голів до 3,4 млн., або на 60,1%, то у великих сільськогосподарських підприємствах поголів'я корів зменшилося з 6,2 млн до 0,88 млн голів, тобто на 87,7%.

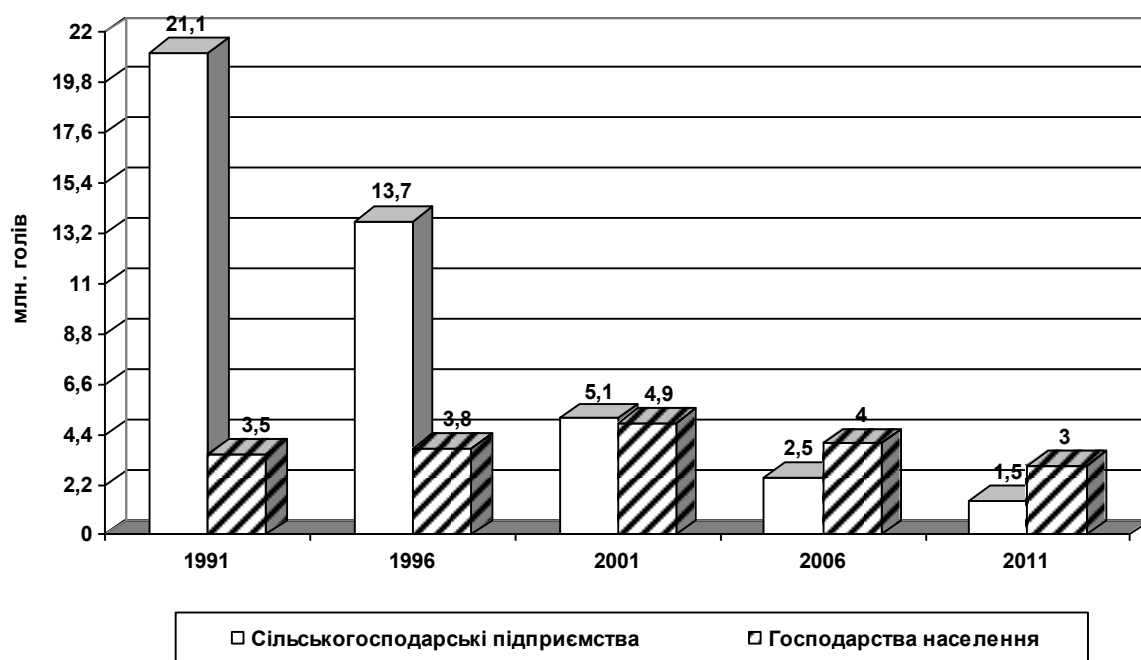

Рисунок 2. Чисельність поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення України

За науково обґрунтованими нормами харчування та забезпечення продовольчої безпеки в розрахунку на одного мешканця країни в середньому за рік необхідно споживати до 380 кг молока; 82 кг м'яса, в тому числі 31,3 яловичини й телятини; 270 штук яєць і 19,5 кг риби і рибопродуктів. В Україні на одну особу виробництво м'яса (у забійній вазі) в 2007-2011 рр. не перевищувало 35,7 кг, або 47,0% до медичних норм харчування, і 42,5% до виробництва у 1990 році, відповідно молока – 81,6% і 60,5% і яєць – 88,9% і 76,4% [4]. У більшості країн Європейського союзу споживання молока залишається стабільним: у Франції – 440 кг, Німеччині – 430, Данії – 380, Австрії – 370 кг.

Виникає дуже важливе питання: які ж чинники призвели до такого критичного стану тваринницьку галузь в Україні, і перш за все, молочне та м'ясне скотарство?

Згідно Національного проекту Міністерства аграрної політики та продовольства України "Відроджене скотарство" причин виникнення кризових явищ, що призвели до руйнівних наслідків у скотарстві та продовжують свою негативну дію і в даний час, декілька:

- нестабільний рівень закупівельних цін на молоко та яловичину, що не забезпечує постійного стійкого беззбиткового їх виробництва і знижує інвестиційну привабливість галузі;
- недосконалий механізм регулювання імпорту продукції, яка завозиться за значно нижчими цінами, що ставить вітчизняного товаровиробника у нерівні умови та несе загрозу подальшого згортання виробництва;
- відсутність вигідної для товаровиробника кредитної політики, спрямованої на оновлення основних засобів виробництва;
- слабе інтегрування виробництва, переробки і реалізації молочної та м'ясної продукції, що призво-

дить до різних коливань закупівельних цін на молоко і яловичину;

- значне зменшення кількості великих спеціалізованих підприємств із високим рівнем концентрації поголів'я і технологічного забезпечення виробництва молока та яловичини;

- використання морально застарілих технологічних і технічних засобів виробництва на фермах, що зумовлює високу енергоємність виробництва одиниці продукції молочного скотарства та її собівартість;

- низька платіжеспроможність населення.

Поряд з наведеними причинами істотного зниження виробництва продукції молочного та м'ясного скотарства, на наш погляд, існує ще ряд об'єктивних причин, із яких на першому місці стоїть вирощування господарствами населення кормових культур на неpolивних землях та повернення, в цілому, до екстенсивної системи кормовиробництва. Тому у більшості випадків власники худоби як протягом вегетаційного періоду (квітень-вересень) так і в осінній та зимовий періоди для годівлі тварин використовують корми незбалансовані за перетравним протеїном. Останнє в цілому негативно вплинуло на розвиток галузі приватного тваринництва і, як наслідок, до різкого зниження його продуктивності та обсягів виробництва тваринницької продукції в цілому.

Загрозливе становище у галузі кормовиробництва, перш за все в господарствах населення, пов'язане, насамперед, із екстенсивними способами його розвитку. В структурі кормовиробництва в Україні спостерігається зменшення виробництва частки концентрованих і соковитих кормів. Якщо виробництво концентрованих кормів у середньому за 1986-1990 рр. становило 83,0% до їх потреби галуззю тваринництва, то протягом останніх років – лише 53,1%; виробництво сіна всіх видів – відповідно 80,9 і 60,0; силосних культур – 74,1 і 59,3%. Натомість значно

зросло використання грубих кормів, які в структурі раціонів годівлі тварин при нормативі 17,4% зросли в останні роки до 26,4%, насамперед за рахунок використання соломки [6].

Реформування виробничих відносин на селі протягом останніх років призвело до істотної зміни власності на худобу. Характерною відмінною особливістю ведення тваринницької галузі в різних категоріях господарств України є те, що максимальне поголів'я худоби після розпаювання землі і тваринницьких ферм колишніх колгоспів і радгоспів знаходиться у господарствах населення і практично відсутнє у фермерських господарствах. Основним напрямком діяльності фермерських господарств і сільгосп-

підприємств в Україні є рослинництво. Тваринництво продовжує залишатися головним джерелом доходів лише для 9,5% сільгоспідприємств і для 7,3% фермерських господарств.

Розподіл земельних ресурсів на паї призвів до створення великої кількості дрібнотоварних ферм з такою чисельністю худоби: корів – 10 голів, молодняк ВРХ – 30, свиней – 50, овець – 100 голів. Для утримання вказаної кількості худоби на дрібнотоварних фермах, згідно існуючих раціонів годівлі тварин, за нашими розрахунками, необхідно виробляти на рік до 257 тонн кормових одиниць і 25 тонн перетра-веного протеїну (табл. 3).

Таблиця 3 – Загальна потреба кормів для тваринницьких ферм різної товарності в реформованих господарствах Південного Степу України

Товарність ферм	Загальна потреба кормів, тонн						Разом, тонн	
	зелені	сіно	сінаж	силос	буряки	зерно-фуражні	корм. од	перетра-веного протеїну
Дрібнотоварна	414	51	42	154	112	90	257	25
Середньотоварна	4283	509	470	1768	1768	680	2379	240
Великотоварна	39206	4953	4193	15398	7936	7346	22973	2292

Примітка: Дрібнотоварна ферма: корів – 10 голів, молодняк ВРХ – 30, свиней – 50, овець – 100 голів; середньотоварна: корів – 120 голів, молодняк ВРХ – 360, свиней – 100, овець – 900 голів; великотоварна ферма: корів – 1000 голів, молодняк ВРХ – 3000, свиней – 1000, овець – 10000 голів.

Посівна площа кормових культур на дрібнотоварних фермах в умовах природного зволоження (без зрошення) в південному регіоні повинна складати 130 га, в тому числі 40 га необхідно засівати зернофуражними культурами. Відповідно для середньотоварної ферми слід заготовляти 2379 тонн корм. од. і 240 тонн перетра-веного протеїну, а великотоварної ферми – 22973 тонн корм. од і 2292 тонн перетра-веного протеїну.

Виходячи з аналізу структури посівної площі й динаміки виробництва сільськогосподарських культур, яка склалася протягом останніх років в Україні та південному регіоні в цілому, можна відзначити, що основним напрямом господарської діяльності стало вирощування лише зернових і технічних культур, які користуються попитом на світовому ринку (рис.3).

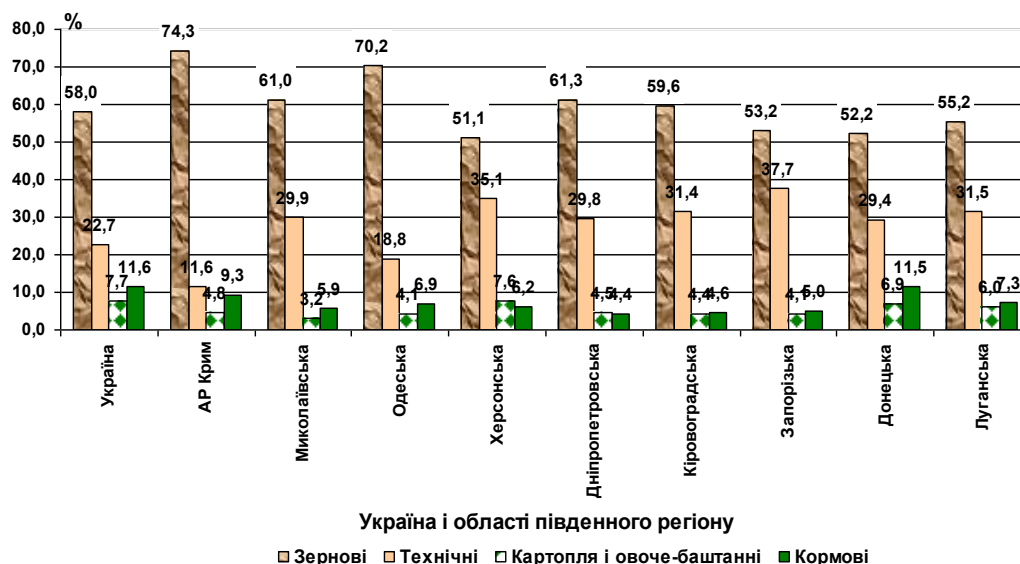

Рисунок 3. Структура посівних площ сільськогосподарських культур в Україні та в областях південного регіону [4]

У зв'язку зі зміною структури посівних площ, перш за все, зменшення посівної площі багаторічних бобових трав та кукурудзи на зелений корм і силос, яка порівняно з 1990 роком стала займати лише 13,6%, відповідно, однорічних трав – 23,8% і багато-

річних трав – 36,6%, про що свідчать дані Держкомстату, галузь кормовиробництва в Україні, в тому числі і південному регіоні суттєво занепадає.

Через вказані недоліки виробництво основних видів продукції тваринництва знизилося до рівня

1940 року, а поголів'я ВРХ, у тому числі й корів, на прикладі Херсонської області, як і в південному регіоні в цілому, скоротилося до рівня 1916 року XX століття.

Основним джерелом годівлі тварин у весняно-літньо-осінній період в господарствах населення стало пасовищне утримання худоби, але через відсутність високопродуктивних пасовищ випасання їх проводиться на деградованих угіддях, уздовж захисних зон автомобільних трас, зрошуваних магістральних каналів та міжгосподарських зрошувальних систем.

У зв'язку з цим виробництво м'яса на душу населення в Україні скоротилося до найнижчих показників серед високорозвинутих країн світу. Поряд з подальшим спадом поголів'я великої рогатої худоби руйнація тваринницької галузі в південному регіоні продовжує відбуватися і в останні роки.

Повернення до екстенсивної системи кормовиробництва та зміна структури посівної площі кормових культур призвели до зменшення в кормовій групі посівної площі найменш енергоємних багаторічних бобових трав (люцерни й еспарцету) та високопродуктивних, збалансованих за перетравним протеїном і вуглеводами, люцерно-злакових та еспарцето-злакових травосумішок і збільшення до 41,1-44,4% найбільш енергоємних кормових коренеплодів [6].

У той же час вирощування кормових культур у державних сільськогосподарських підприємствах у

сучасних умовах господарювання проводиться на зрошуваних землях. Прикладом оптимізованої структури посівної площі на зрошуваних землях може бути багатогалузеве ДПДГ «Асканійське» Каховського району Херсонської області. Загальна площа сільськогосподарських угідь в ДПДГ «Асканійське» складає 9066 га, із них пасовища – 202 га. Зернові культури в структурі посівної площі займають 30,6-32,8%, до загальної площі орної землі, що визначається насамперед наявністю атмосферних опадів у період сівби озимих зернових культур і технічні 40,2%. Кормові культури в структурі посівної площі займають 17,7-24,3 % (1145-2252 га), у тому числі багаторічні бобові трави минулих років, перш за все люцерна, – 12,5-14,7 % (1156-1360 га) (рис. 4).

Сучасне молочне стадо в Державному підприємстві Дослідному господарстві «Асканійське» представлено тваринами, які отримані від схрещування корів червоної степової породи з бугаями-виробниками голштинської породи чорно-рябої масті. На 01.01.2011 р. в Дослідному господарстві нараховувалося 1328 голів великої рогатої худоби, у тому числі 590 корів. Продуктивність молочного стада в 2010 році складала 6308 кг молока на корову, у групах першотелиць продуктивність досягає більше 8000 кг, вихід телят на 100 корів – 92% [7].

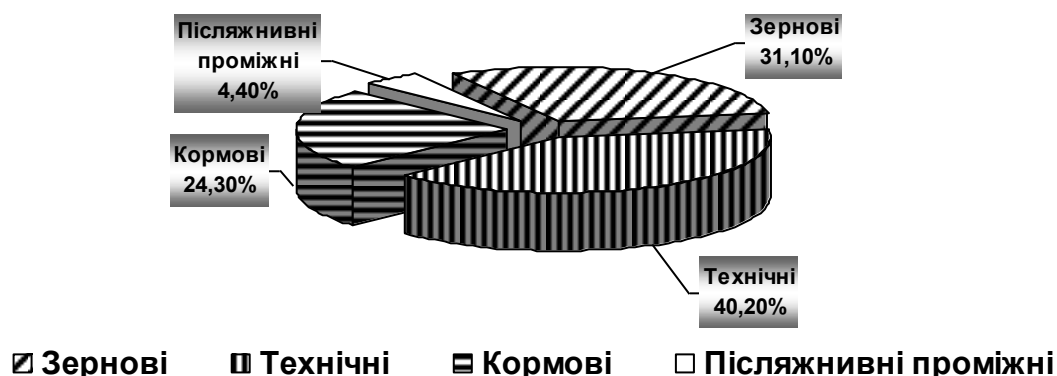

Рисунок 4. Структура посівних площ сільськогосподарських культур на зрошуваних землях у ДПДГ «Асканійське» Асканійської ДСДС НААН (2010 р.)

В господарстві щорічно вводиться в основне стадо до 23% першотелиць, перевірених за продуктивними показниками і пристосованістю до механічного доїння. Відповідно, на кожні 100 корів стада щорічно вирощується не менше 33 нетелів. Для цього в господарстві вирощується до 40% від основного стада необхідне поголів'я телиць. Основні показники розвитку і продуктивності для тварин наведеного типу наступні: вага телиць у 6 місяців – 185-200 кг, в 12 – 315-325 і в 18 місяців – 380-400 кг. Осіменіння телиць проводять при досягненні 18-19 місяців і живої ваги – 380-400 кг.

Заготівля кормів в ДПДГ «Асканійське», як для державного так і приватного скотарства, досягається максимальним завантаженням технологічних комплексів по заготівлі кормів, кількість яких визначається загальною потребою тваринництва в кормах. Вказана технологія дозволяє заготовляти корми високої якості навіть за несприятливих погодних умов і забезпечує заготівлю кормів високої якості з мінімаль-

ними втратами при збиранні, зберіганні, і згодовуванні худобі.

Існуючі ж дрібно- та середньотоварні ферми, як і господарства населення, в сучасних умовах господарювання використовувати високопродуктивні кормозбиральні комбайни, що пов'язано з високою їх вартістю, скоро не зможуть, як і через дефіцит у даний час оборотних коштів вони не можуть купувати й об'ємні та концентровані корми у великотоварних виробників і комбикормових заводів.

Через відсутність у приватних господарствах населення високопродуктивних машин для галузі кормовиробництва, що пов'язано з високою їх вартістю, заготівлю кормів для тварин вони проводять, у більшості випадків, як правило, за допомогою знарядь, якими користувалися ще в період феодалного ладу – ручних кіс, грабелів і вил. Тому, загальна кількість високоякісних кормів, до їх потреби для тварин, майже ніколи не виробляється. Годівля приватних тварин незбалансованими за перетравним протеї-

ном кормами, що найбільшим чином пов'язано із зміною структури посівної площі кормових культур у всіх сільськогосподарських підприємствах, включаючи фермерські і особисті господарства населення, та високою їх енергоємністю протягом останніх років відбувалося суттєве зниження виробництва кормів, до потреби їх для тварин. Як наслідок – через дефіцит перетравного протеїну в раціонах тварин, який досягає 25-30%, витрати кормів на одиницю виробленої продукції зростають у 1,3-1,5 рази, через що продуктивність тварин знижується до 30-35%, а собівартість виробленої продукції зростає в 1,5-1,8 рази.

Нераціональне використання ресурсного потенціалу тваринницької галузі при непомірному диспаритеті цін на сільськогосподарську продукцію і промислові товари як в минулі роки, так і у даний час не дозволяє створити високопродуктивну галузь кормовиробництва, яка б повною мірою забезпечувала потребу сільськогосподарських тварин у високоякісних кормах, збалансованих за перетравним протеїном. Як наслідок – у більшості областей України перестали існувати так звані системи кормовиробництва – комплекс організаційно-економічних, технічних і технологічних заходів, спрямованих на виробництво та заготівлю кормів, від сівби до згодовування тваринам, залежно від загальної їх потреби.

Суттєве зниження виробництва молока і м'яса в господарствах усіх форм власності в Україні, поряд із незбалансованістю кормів за білком, найбільшим чи-

ном пов'язане з високою енергоємністю виробництва кормів, де на скошування і транспортування зеленої маси до ферм, від суми загальних витрат припадає 48,0%, на застосування мінеральних добрив – 34,0%. За даними Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН структура посівної площі кормових культур у всіх зонах України створювалася шляхом зростання в них енергетичної поживності кормів, протеїнова ж значно відставала від загальної її потреби, через що витрати кормів на одиницю продукції суттєво перевищують нормативні показники, прийняті в Україні [8].

Недостатня підтримка державою галузі приватного тваринництва в минулі роки призвела до істотного зниження виробництва кормів, до їх потреби тваринницькою галуззю, яке проявляється через істотне скорочення кредитного фінансування приватних товаровиробників, що не сприяє подальшому росту обсягів виробництва тваринницької продукції (табл. 4).

Збалансування кормів за протеїном у групі зелених кормів має місце лише у весняно-літньо-осінній період (травень-вересень), в зимовий же період у балансі грубих кормів переважають солома і силос з вкрай низьким вмістом перетравного протеїну. Ліквідувати ж проблему дефіциту кормового білка, який в Україні досягає 1,8-2,0 млн. тонн, мілкотоварні ферми, як і середньотоварні та господарства населення в даний час не можуть.

Таблиця 4 – Умови кредитування проектів з розвитку молочного скотарства в різних країнах світу [5]

Країни	Середні строки надання кредиту, років	Кредитна ставка, %	Державні виплати (премії)	
			умови	розмір, %
США	7-8	4-5	погашення витрат на будівництво сінажних башт, створення пасовищ	до 50%
Німеччина	17-18	3-4	відшкодування вартості будівництва ферм і комплексів	до 50%
Україна	1-3	18-20	відшкодування відсоткової ставки за кредитами	у розмірі 2 облікових ставок

Не менш важливою причиною катастрофічної руйнації тваринницької галузі в Україні, поряд з поверненням до примітивної системи землеробства та зміною структури посівних площ сільськогосподарських культур, є соціально-економічні умови на селі, що пов'язано з появою приватного власника на землю [9, 10].

Після розпаду земельних ресурсів, ліквідації великотоварних сільськогосподарських підприємств і знищення тваринницької галузі в гонитві за прибутками рівень безробітних в Україні в сільській місцевості зріс до 4,0-4,5 млн осіб. Перш за все це колишні працівники тваринницьких ферм і комплексів, тобто в даний час люди похилого віку, які раніше щомісячно отримували заробітну плату, тому вони любили свою професію і передавали її своїм нащадкам. І раптом всього цього не стало. То куди ж подітися сільській молоді? Це дуже складне питання, яке потребує додаткового глибокого вивчення, але коротко на нього можна відповісти так: люди біжать куди завгодно, хоч світ за очі, лише б не залишатися безробітним з юних років свого життя. Працюючи в своїх приватних господарствах і утримуючи 5-10 голів ВРХ, відповідно, свиней, овець та кіз, вони не сплачують страхові внески до Пенсійного фонду і тому не мають права на нарахування пенсій при досяг-

ненні пенсійного віку. Таких молодих людей за безцінь, як дешеву робочу силу, використовують перш за все в країнах так званого СНД, Європейського Союзу та північної і південної Америки. Тому, при такому веденні тваринницької галузі, через 15-20 років за різними прогнозами і багатьма опублікованими в національній пресі працями, поголів'я ВРХ в Україні зовсім зникне.

Тому проблема самозабезпечення населення країни продовольством, перш за все тваринного походження, за рахунок власних ресурсів набула гострого соціально-економічного значення [11, 12]. Імпорт в Україну за рік більше 500-600 тисяч тонн м'яса закордонного виробництва став національною ганьбою колосального масштабу, оскільки сприяє розвитку тваринницької галузі не України, а промислово розвинутих країн Європейського союзу, тому, не вирішивши білкову проблеми, Україна в XXI столітті не зможе самозабезпечити продовольчої безпеки свого населення й стати промислово розвинутою та конкурентоздатною державою світу [3].

Висновки та пропозиції. Для виходу з кризового становища, в якому опинилася тваринницька галузь України, на сучасному етапі її розвитку, є реалізація Національного проекту "Відроджене скотарство", що сприятиме дотуванню державою своїх, а не імпортих,

виробників молока і м'яса. Реалізація проекту протягом 2010-2015 рр. дозволить визначити шляхи і механізми нарощування поголів'я ВРХ, підвищити її продуктивність та обсяги виробництва продукції скотарства з відповідним організаційно-економічним, технологічним, технічним та нормативно правовим забезпеченням. Для ліквідації дефіциту перетравного протеїну в кормах на велико- та середньотоварних фермах і тваринницьких комплексах розширити вирощування кормових культур на зрошуваних землях в першу чергу багаторічних бобових трав і бобово-злакових травосумішок.

Розвиток галузі тваринництва в господарствах населення доцільно проводити шляхом створення кооперативних формувань з участю молочнопромислового комплексу і м'ясопереробних підприємств, що дасть можливість задіяти господарства населення за більш ефективними схемами виробництва тваринницької продукції і ліквідувати загострення соціально-економічних питань на селі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- Internet resources: http://pidruchniki.ws/.../rinok_resursi_produkativ_tv_arinnitstva_ribi_ribnih_tovariv_produkativ_bdzholyarstva.
- Internet resources: www.aqro-business.com.ua/component/content/article/878.html?ed=55.
- Свири Д. Промышленное производство протеиновых кормов в Украине / Д. Свири // Корми і кормовиробництво. – Аграрна наука, 1999. – № 46. – С. 111-118.
- Лайко П.А. Екологія і продовольча безпека в Україні і в світі / П.А. Лайко, М.Ф. Бабієнко, Т.Д. Іщенко та ін. Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 54-60.
- Національний проект "Відроджене скотарство". – К.: ДІА, 2011. – 44 с.
- Беспалова Н.О. Економічна ефективність використання земельних угідь в сільськогосподарських підприємствах Херсонської області: стан, проблеми, перспективи / Н.О. Беспалова, О.І. Лохоня, А.О. Попова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2003. – Вип. 3 (23). – С. 261-267.
- Найденова В.А. «Асканийское»: Девиз хазяйства – надежность и высокое качество / В.А. Найденова // Кормопроизводство. – № 2. – С. 37-38.
- Бабич А.О. Рослинний білок і соєвий пояс України / А.О. Бабич, В.Ф. Петриченко // Вісник аграрної науки. – 1992. – № 7. – с. 1-5.
- Лазнюк І. Статистика: офіційна демонстрація зростання на тлі загального зубожіння / І. Лазнюк // Пропозиція. – 2008. – № 12. – С. 37-39.
- Перегида В.Л. Вивчення економічної ефективності кормовиробництва в особистих господарствах населення / В.Л. Перегида, О.П. Арсеньєва // Корми і кормовиробництво. – Аграрна наука, 2001. – № 47. – С. 292-294.
- Мадісон В. Проблеми українського скотарства: погляд зсередини і ззовні / В. Мадісон // Пропозиція. – 2007. – № 4. – С. 134-136.
- Присяжнюк М.В. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В.Зубець, П.Т.Саблук та ін.; за ред. М.В.Присяжнюка, М.В.Зубця, П.Т.Саблука, М.Я.Месель-Веселяка, М.М.Федорова. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2011. – 1008 с.

УДК 633.11:631.8:632:631.6

КОМПЛЕКСНИЙ ВПЛИВ ДОБРІВ І ЗАХИСТУ РОСЛИН НА ВРОЖАЙ ТА ЯКІСТЬ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ПРИ ЗРОШЕННІ

С.О. ЗАЄЦЬ – кандидат с.-г. наук, с.н.с.

Л.А. СЕРГЄЄВ

Інститут зрошуваного землеробства НААН

Постановка проблеми. Основне завдання, яке стоїть перед зерновиробниками зони Степу – це постійне нарощування валових зборів зерна [1]. Одним із факторів, що значно впливає на обсяги виробництва зерна, передусім у південному регіоні, є зрошення [2]. Численними науковими дослідженнями і виробничим досвідом доведена висока ефективність зрошення при вирощуванні зернових культур у посушливих умовах півдня України. У цій зоні найбільші площі посіву займає пшениця озима [3]. Вирощування її на зрошуваних землях дозволяє гарантовано одержувати високі врожаї зерна, внаслідок цього значно збільшуються його валові збори.

Проте поряд із підвищенням врожайності існує не менш важлива проблема – підвищення якості зерна. Протягом останніх років Україна впевнено заявляє про себе на світовому ринку зерна, але здебільшого запропоноване зерно має не високу якість. Нині виробництво зерна пшениці, в силу цілого ряду факторів, супроводжується помітним погіршенням його якості, в першу чергу, зменшенням білковості зерна, вмісту та якості клейковини. У більшості випадків вирощене зерно пшениці не відповідає вимогам харчової промисловості, здебільшого воно 5-6 класу і не може конкурувати на світовому ринку. Продовольчого зерна, яке придатне для продажу на світовому ринку, виробляється всього біля 13-15% [4, 7].

Стан вивчення проблеми. Головними причинами отримання не якісного зерна є низька культура землеробства багатьох господарств, незадовільний рівень агротехніки пшениці, розміщення її після поганих попередників (сосяшник, стерньюві, ріпак), внесення недостатньої кількості добрив, особливо азотних, пошкодження посівів клопом-черепашкою та хворобами, тривалі строки збирання врожаю тощо [5, 6].

Вирощування зерна пшениці, яке б відповідало вимогам світових стандартів за якістю є досить важливим завданням, що стоїть перед товаровиробниками. Тому, розробка технологій виробництва високоякісного зерна пшениці на півдні України є досить актуальною.

Одним із кращих попередників в умовах зрошення для пшениці озимої є соя. Проте деякі питання вирощування її після цього попередника вивчені недостатньо. Основними серед них залишаються застосування добрив і захисту рослин. Саме ці фактори суттєво впливають на рівень урожаю і визначають його якість.

Завдання і методика досліджень. Ставилось за мету вивчити вплив комплексного застосування добрив і захисту рослин на врожайність і якість зерна пшениці озимої, що вирощується після попередника соя в умовах зрошення.